

נשא: נזיר, קדוש או חוטא? היחס לגוף לפי הרמב"ם והרמב"ן

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע, מסופר שאדם שקיבל על עצמו נזירות אסור בשתיית יין. נחלקו הראשונים בעקבות הגמרא במסכת נזיר (ג ע"ב), האם מותר לנזיר לשתות יין בקידוש. בתחילת הסוגיא משמע שאסור לנזיר לשתות מ"ין הקידוש, אולם מהמשך הסוגיא משמע שהגמרא דוחה הבנה זו, מכיוון שהנזיר 'מושב' ועומד מהר סיני'. נחלקו הראשונים כיצד לפרש את דברי הגמרא:

א. **המפרש** (ד"ה והרי) פירש, שאכן הגמרא דוחה את ההבנה הקודמת שאסור לנזיר לקדש על יין. מכיוון שעל כל אדם מישראל חל חיוב לקדש על היין משעת הציווי בהר סיני, הנזירות, המאחרת מההתחייבות בהר סיני, לא חלה על היין הנצרך לקידוש. כשם שאדם לא יכול להישבע שלא לקרוא קריאת שמע, מכיוון שהחיוב קדום יותר וחל כבר ממתן תורה.

ב. **רבינו תם** (ספר הישר סב), חלק על דבריו וכתב, שהגמרא כותבת את דבריה בלשון תמיהה, דהיינו: וכי הנזיר מושבע ועומד מהר סיני לשתות יין בקידוש, שתדחה נזירותו?! וודאי שלא, לכן גם יין הקידוש נאסר עליו לשתות. גם **הרא"ש** הסכים עם דברי רבינו תם וכתב שמדאורייתא אין מצווה לקדש על היין, אלא רק להזכיר בדיבור את קדושת השבת (והקידוש על היין מדרבנן).

בעקבות האיסור בדיני נזיר בפרשה, נעסוק השבוע בשאלה האם זו מצווה להיות נזיר ויש בכך קדושה, או שמא מדובר חטא. כפי שנראה, המחלוקת בין הפרשנים משליכה על היחס לגוף ולחומר, ובכלל על מטרת האדם בעולם הזה.

קדושה או חטא

האם יש עניין להיות נזיר? הגמרא בנדירים מביאה מחלוקת בשאלה זו בין רבי שמעון לרבי יהודה:

א. רבי שמעון סובר שיש בכך חטא, וראה לשיטתו מביא מדברי התורה האומרת, שכאשר הנזיר מפסיק את נזירותו בעקבות טומאה, עליו להביא קרבן: "וכיפר עליו מאשר חטא על הנפש". מהו חטאו של הנזיר? כפי שמסביר שמואל המצדד בשיטת רבי שמעון, הסיבה לכך היא שהוא אסר על עצמו דבר שהתורה התירה.

כך גם פסק **הרמב"ם** (דעות ג, א), שאין עניין לאדם להיות נזיר והוא נחשב חוטא. אמנם כפי שפסק בהלכות נדרים (יג, כג), כאשר אדם רואה שסטה מהדרך הישרה, למשל נמשך מאוד אחרי שתיית יין וכדומה, אז יש עליו מצווה לנדור נזירות, אבל כאשר הכל מתנהל בצורה נורמאלית והגיונית אין מצווה להיות נזיר, ואדרבה יש בכך מימד של חטא, ובלשון הגמרא במסכת תענית (יא ע"ב):

"אמר שמואל: כל היושב בתענית נקרא חוטא. סבר כי האי תנא, דתניא: רבי אלעזר הקפר ברבי אומר: מה תלמוד לומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, וכי באיזה נפש חטא זה? אלא שציער עצמו מן היין, והלא דברים קל וחומר: ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר ודבר - על אחת כמה וכמה."

ב. רבי יהודה חולק וסובר שהנזיר הוא קדוש ולא חוטא. סיוע לדבריו הוא מביא מהפסוק 'קדוש יהיה גדל פרע שיער ראשו', משמע שיש קדושה במעשיו. את הפסוק שהביא רבי שמעון כראייה לשיטתו דחה רבי יהודה, שהנזיר נחשב חוטא רק במקרה שנטמא ובעקבות כך מפסיק את נזירותו, אבל כל עוד לא נטמא, הרי הוא נחשב קדוש (ועיין בדף לפרשת נשא שנה ה').

ג. **הרמב"ן** (במדבר ו, יד) בגישה שלישית סבר, שהתורה קוראת לנזיר חוטא בגלל שבחר לרדת ממדרגתו כנזיר, ולחזור להיות ככל האדם. כלומר בעוד שרבי יהודה אמר שהנזיר נחשב חוטא בגלל שהוא נטמא. הרמב"ן סבר, שגם אם הנזיר השלים את נזירותו מבלי להיטמא, עצם סיום הנזירות וחזרה לחיי שיגרה נחשב לחטא.

ביאור מחלוקתם

במה נחלקו הרמב"ם הסובר שאין עניין להיות נזיר, והרמב"ן הסובר שיש בכך מעלה? כדי לענות על שאלה זו, יש לעיין במחלוקת נוספת ביניהם כיצד תתרחש תחיית המתים, ומה הוא העולם הבא:

א. **הרמב"ם** (תשובה ח, ב) מבאר, שהמטרה הסופית של האדם היא לא בעולם הזה בגוף מזוכך וכפי שטען הרמב"ן שנראה להלן, אלא בעולם הנשמות הנמצא לאחר המוות. לשיטתו המתים יקומו לתחיית המתים, יחיו חיים רגילים לגמרי, ואז ימותו ויעלו לעולם נשמות שם יקבלו את שכרם בהתאם לפועלם בעולם הזה.

בטעם הדבר שלבסוף חובה למות ביאר הרמב"ם במספר מקומות במורה נבוכים (לדוגמה ג, י, ג, כה ועוד), שגוף האדם 'הוא חומר אפל ושפל', המונע מהאדם את הקשר לקב"ה. כדי להשיג את הקב"ה בצורה המיטבית ביותר, יש להתנתק מהגוף ולהישאר עם נשמה בלבד, ומשום כך 'היעד הסופי' לא נמצא בעולם הזה, ובלשונו בהלכות תשובה (שם):

"העולם הבא אין בו גוף וגויה, אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת, הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא דבר מכל הדברים שגופות בני אדם צריכין להן בעולם הזה, ויודעים ומשיגים מאמיתת הקדוש ברוך הוא, מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל."

א. **הרמב"ן** (שער הגמול) חלק על הרמב"ם טען, שלאחר שהאדם נפרד מהעולם, הוא נמצא בעולם הנשמות, שם מזדכך ומתנקה מחטאיו. כאשר תתרחש תחיית המתים, כל בני האדם שיזכו בדין יחזרו לעולם הזה בגוף מזוכך וטהור, ובו יעבדו את הקב"ה לעולמי עד ויתקיימו מזיו השכינה וכמשה רבינו בהר סיני.

עם כל זאת, הרמב"ן מסכים עקרונית עם דעת הרמב"ם שהחומר מונע את הקשר לקב"ה, אלא שבניגוד אליו סובר שאפשר לשנות את החומר ולזכר אותו. לא זו בלבד, לשיטתו יש מעלה בכך שגם הגוף והחומר יעבדו את הקב"ה, וזהו המצב הנכון והתקין, אלא שהאנושות התדרדרה בעקבות חטאו של אדם הראשון.

לפי דברים אלו שראינו, מתבררת מחלוקתם ביחס לנזירות. הרמב"ן סובר, שמציאות של קידוש החומר אפשרית ונכונה, ומשום כך טוב שהאדם יהיה נזיר ויזדכך. הרמב"ם חולק וסובר, שמציאות של זיכור החומר לא תתכן. לכן, לפי שיטתו, אין לאדם להיות נזיר, ואדרבה הדבר מונע מהאדם להתרכז במושכלות שאיתם מגיעים לעולם הבא (למעט מקרים קיצוניים של משיכה אחרי היין וכדומה).

כדי לחדד את מחלוקתם, נראה שתי דוגמאות נוספות בהן הם הולכים לשיטתם, היחס לחולי והיחס למוות:

א. היחס לחולי: לטענת הרמב"ן (ויקרא כו, יא), כאשר עם ישראל הלך בדרכי ה' בצורה מושלמת, המחלות היו תוצר של פגם רוחני. אדם שהתנהג בצורה לא תקינה, היה מקבל את עונשו באמצעות מחלות וכדומה. משום כך, כאשר אדם חלה, הוא לא היה הולך לרופא שירפא אותו, אלא לנביא שיגיד לו במה פגם וקלקל שיוכל לתקן דרכיו ולהתרפא, ובלשונו:

"והכלל כי בהיות ישראל שלמים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יסיר מחלה מקרבם, וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרה עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם."

הרמב"ם (פירוש המשנה פסחים ד, י) התנגד לתפיסת הרמב"ן וכתב, שהיא 'סכלות שאין ליחס דוגמתה אלא לגרועים שבהמון'. הוא הקשה על הדברים ושאל מדוע לשיטה זו כאשר האדם רעב עליו לאכול? לכאורה עדיף שיתפלל לקב"ה שיעשה אותו שבע! אלא כפי שאדם רעב צריך לאכול ולא להתפלל, כך כאשר חלה עליו ללכת לרופא להתרפא, ואילו דברים טבעיים לחלוטין.

ב. היחס למוות: בדומה ליחס למחלות הרמב"ן (שער גמול שם) סבר, שמעיקר הדין האדם אמור היה להיות לעולם בגופו בעולם הזה ולעבוד את הקב"ה, ורק בעקבות חטא אדם הראשון נגזרה מיתה על האדם. לשיטתו הדבר ייתכן, שהרי ישנה מציאות שהחומר מזוכך ולא נהרס, ואדרבה זו המציאות המתוקנת כפי שראינו לעיל.

הרמב"ם (מורה נבוכים ג, יב) לשיטתו חלק וסבר, שמציאות שבה גוף האדם קיים לעולם אינה הגיונית, טבע החומר להתפרק, וכשם שמחלה היא דבר טבעי כך גם המוות. אם כן כיצד ייפרש את לשון אלוקים לאדם הראשון 'ביום אוכלך ממנו מות תמות'? כפי שביאר רבינו בחיי (ב, ז), נראה שיפרש שהעונש שימות קודם הזמן בו היה אמור למות לולא החטא, ובלשונו:

"ועל דעת חכמי המחקר אלו לא חטא האדם היה מת מיתה טבעית, לפי שכל מורכב סופו שיפרד וימות מיתה טבעית, כי ענין מוכרח הוא בדרך הטבע לשוב כל מורכב לשרשו ולעקרו. ודעתם לומר שאפילו לא חטא אדם היה מת מיתה טבעית, וכאשר חטא השליט עליו חטאו מיתה מקרית שימות קודם זמנו, כדין מחויב מיתה בידי שמים."

שתי המחלוקות תלויות בסברות שראינו לעיל: הרמב"ן טוען, שהחומר יכול להיות מזוכך, ובמצבים מתוקנים (כמו למשל לפני החטא של אדם הראשון, או שעם ישראל במצב מתוקן) - החולי והמוות הוא תוצר של קלקול רוחני. הרמב"ם לעומת זאת סובר, שמכיוון שטבע החומר להתפרק ולהתקלקל, אדם נהיה חולה ומת באופן טבעי, ולא תיתכן אפשרות אחרת.

מטרת האדם

רובד נוסף הקשור למחלוקתם, היא השאלה מה מטרת האדם בעולם הזה, ובזכות מה האדם זוכה לעולם הבא:

א. הרמב"ם (תשובה שם, מ"ג ג, כז) שהאדם זוכה לעולם הבא, בזכות הדעות שמשיג. דהיינו, ככל שאדם יבין את האלוקות בצורה טובה ונכונה יותר, כך 'מעמדו' בעולם הבא גבוה יותר. משום כך לשיטתו, אם אדם קיים את כל המצוות ולמד גמרא חמש עשרה שעות ביממה, אבל תפס את הקב"ה בצורה לא נכונה וכדומה - אין שום משמעות למעשיו (עיין יסודי התורה ד, ג).

אם כן, מה מטרת המצוות ולימוד התורה? כפי שהרמב"ם כתב במורה נבוכים (ג, כז), אחת משתי אפשרויות: **אפשרות ראשונה**, המצווה יוצרת חברה יותר מתוקנת (לדוגמה כאשר אנשים לא גונבים), וכאשר יש חברה מתוקנת, אפשר לעסוק בהשגת האלוקות בצורה נוחה יותר. **אפשרות שנייה**, מטרת המצווה לתקן משהו בדעתו ובתפיסת עולמו של האדם המקיימה

כיוון שמטרת האדם בעולם להשיג דעות נכונות יותר, המענה את גופו מונע מעצמו התקדמות זו, כי במקום להתעסק בקניית דעות נכונות, דעתו מוסחת בעקבות הרעב והצמא - משום כך אין עניין להיות נזיר או להתענות כפי שראינו לעיל בדבריו. ובלשונו בביאור מטרת המצוות:

"ומבואר הוא גם כן, שזה השלמות האחרון הנכבד (של תיקון הדעות) אי אפשר להגיע אליו אלא אחר הגיע השלמות הראשון (של תיקון הגוף), כי האדם אי אפשר שיצייר מושכל בעוד שיש לו כאב או רעב חזק או צמא או חום או קור חזק, אבל אחר הגיע השלמות הראשון אפשר להגיע אל השלמות האחרון אשר הוא הנכבד בלא ספק, והוא סבת החיים¹."

ב. הרמב"ן (אמונה וביטחון פרק טו ועוד) לעומת זאת סבר, שאמנם ישנה חשיבות גדולה לתפיסה השכלית, אבל עיקר מטרת האדם בעולם הזה, הוא לקיים את המצוות ולהידבק במידותיו של הקב"ה באמצעות גופו. לכן, מכיוון שבאמצעות הנזירות אפשר להגיע לאותה מטרה, יש דווקא עניין להיות נזיר (עיין **תולדות תורת הסוד** כרך ח' פרק טו).

גם הראב"ד ככל הנראה צעד בדעת הרמב"ן. בהלכות תשובה (ג, ז) תקף הרמב"ם את הסוברים שיש לקב"ה גוף, וכתב שהם מינים (וכשיטתו לעיל). **הראב"ד** נקט גישה מרוככת יותר, וכתב שבגלל שהם לא חוטאים בכוונה אין מעמדם כמינים. יתכן והראב"ד סבר כרמב"ן, שיש משמעות גם למעשי המצוות של האדם, וגם אם הוא טועה בהבנת האלוקות, זה לא הופך אותו למין.

שבת שלום! קח לקרא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ מכיוון שלדעת הרמב"ם (והפילוסופים) העיקר להשיג דעות נכונות, רבים סברו שאם כן אין כלל עניין לקיים מצוות וללמוד תורה, ודי בלימוד פילוסופיה וכדומה. דבר זה (שהרמב"ם וודאי התנגד לו) ובגלל גורמים נוספים, הניעו את הרשב"א (עיניו שו"ת הרשב"א א, תטו - תיז) ולעוד חכמי ספרד לגזור חרם על לימוד פילוסופיה, ולגשת אליה רק בגיל מסויים (ועיין בדף לפרשת בהעלותך שנה ג').

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com